

BREDE MAATSCHAPPELIJKE VOORZIENING MOLENBERG TE HEERLEN

MARK FERON, PEUTZ ARCHITECTEN

EEN DROOM

Ontwerpen begint met dromen over ambitie en idealen. Zo liep ik jaren geleden in Granada pardoes zo'n droom binnen die van grote invloed zou worden op het ontwerp voor de Brede Maatschappelijke Voorziening op de Molenberg te Heerlen.

DE MOLENBERG EN FRITS PEUTZ

Onder aan de voet van de Molenberg staat het eerste gebouw van architect Frits Peutz (1896-1974), de **Villa Wijnands** (1919-1920) aan de Molenberglaan. Een eerste-ling van een architect die een belangrijke bijdrage zou leveren aan de groeistuijp die de provinciestad Heerlen in de eerste helft van de 20e eeuw doormaakte als gevolg van de bloeiende mijnindustrie.

De Groninger Peutz kwam als middelbare scholier terecht op het Katholieke Rolduc. Al hier werden belangrijke contacten gelegd voor zijn latere professionele leven als belangrijkste Heerlense architect. Vele jaren later zou hij na zijn studie aan de Technische Hogeschool te Delft terugkeren in Heerlen waar hij trouwde met Leonie Tissen en een rijk gezin stichtte met veertien kinderen. In zijn lange carrière als architect drukt hij met vele publieke gebouwen een belangrijk stempel op de stormachtige ontwikkeling van de stad Heerlen. De stad groeit in het begin van de 20e eeuw vanuit de Middeleeuwse kern rond de Pancratiuskerk langs straten als Oranje Nassaustraat, Saroleastraat en Honigmannstraat richting het nieuwe station aan de noordkant van het centrum. Hier bouwt Peutz in 1937 de befaamde **Theaterbioscoop Royal**, een schitterende bioscoop met klein theaterpodium dat als laagdrempelig filmhuis 'cultuur naar de mijnwerker' brengt. In de jaren '20 heeft Heerlen behoefte aan nieuwe uitbreidingsruimte die aan de zuidkant van het centrum vorm krijgt rond het Hesselleplein en Tempsplein naar ontwerp van Jan Stuyt. Rond de 2e Wereldoorlog bouwt Peutz hier het **nieuwe stadhuis**

op de plek van het oude aan de Geleenstraat. Waar dit oude stadhuis nog op het oude centrum was georiënteerd, draait Peutz het nieuwe stadhuis radicaal naar het zuiden richting de nieuwe pleinen. Een krachtig en gedurfd stedenbouwkundig gebaar dat het vooruitgangdenken van Heerlen op dat moment laat zien. Met de jaren 50 komt de automobilititeit vanuit Amerika ook naar Heerlen waar de latere stadsautoweg N281 aan de westkant van het centrum automatisch de nieuwe uitbreidingsrichting wordt en met 't Loon en enkele woontorens Heerlen een serieuze skyline krijgt. Peutz bouwt hier in 1960 de Heerlense **Schouwburg**, zijn laatste grote publieke gebouw. Met deze architectonische parels geeft Peutz iedere keer weer vorm aan de ambities van Heerlen tijdens de ongekende bloeiperiode in de eerste helft van de vorige eeuw. Al in 1935 bouwt hij het hoogtepunt van zijn omvangrijke

oeuvre, het **Modehuis Schunck**. Dit gebouw, in de volksmond Glaspaleis geheten, behoort volgens de 'Union of International Architects' inmiddels tot de 1000 belangrijkste gebouwen van de 20e eeuw.

Dit alles begint echter op de **Molenberg** waar een nog jonge architect tussen 1919 en 1932 een vliegende start maakt met maar liefst zeven gebouwen waaronder het Retraitehuis, twee kloosters, drie scholen en kerk met pastorie. Zoon en architect Jan Peutz speelt hier geregeld als kind waarbij hij zich 'vergaapt aan die prachtige gebouwen op de berg'. Omdat de Molenberg voor de jonge Jan eigenlijk te ver van huis is, het ouderlijk huis Op de Linde, was het verboden terrein en dus geen gespreksthemas 's avonds aan de eettafel. Pas later komt Jan er achter dat de bewonderde gebouwen van zijn vader zijn.

BROEDERHUIS EN BROEDERSCHOOL

Het **Broederhuis** en de **Broederschool** vormen een voor die tijd karakteristieke twee-eenheid van Kerk en Onderwijs. De onderwijswet van 1920 maakt het mogelijk dat ook katholieke scholen een overheidssubsidie ontvangen waardoor de bouw van verschillende scholen in Heerlen kan beginnen. Er wordt o.a. besloten tot de bouw van een Jongensschool in de nieuwe wijk De Molenberg. De school komt onder leiding van de Broeders van het naastgelegen Broederhuis De Molenberg. Opdrachtgever is de Parochiale Schoolvereniging Heerlen en de jonge, toen nog niet afgestudeerde Frits Peutz krijgt de opdracht de school te bouwen die in december 1922 wordt opgeleverd. De school werd in twee verschillende fasen gebouwd, een gegeven dat uitgangspunt is geweest voor het oorspronkelijke ontwerp. Een twee-laags bouwdeel van vier lokalen met gangstructuur en trappenhuis op de kop, wordt als eerste gerealiseerd aan de Kerkraderweg. Volgens een prachtig symmetrisch ontwerp zou een uitbreiding volgen door een identieke nieuwe vleugel in de lengteas te bouwen, verbonden door een tussen-

gelegen gymnastiekzaal die ook als koppelstuk is vormgegeven. In dit ontwerp loopt aan de kant van de Holleweg het omlaag getrokken dak van de gymzaal langs beide hogere vleugels door als een fors overstekende luifel die de vleugels bindt en royale overdekte buitenruimte biedt voor de schoolkinderen. Aan de binnenzijde domineert de verticale lijn van ramen en drie bakstenen zuilen met kapiteel die een lichtgewicht fries dragen. Hierop staat in grote gouden letters geschreven LAUDATE PUERIDOMINUM (Kinderen, looft de Heer) waarmee de relatie tussen geloof en onderwijs andermaal wordt onderstreept.

Pas in 1931 vind een sobere uitbreiding plaats doordat een tweede, kleinere vleugel haaks op de gymzaal wordt gebouwd. Symmetrie en doorlopende lijnen uit het eerste ontwerp worden helaas niet gerealiseerd.

Het klooster ontstond als onderkomen voor Broeders uit

Maastricht. Een L-vormige plattegrond toont een voorhuis (fase 1) met ontvangstruimten en keukens, en een grootschaligere achterbouw met refter, kapel en slaapkamers (fase 2). Gevels zijn van baksteen op een plint van ruwe Kunradersteen met plastische details en smalle hoge vensters. Door een slimme ordening van deze verticale sleuven ontstaat als het ware een nieuwe ordening van grotere horizontale openingen in het metselwerk, een typisch ‘omkering’ van Peutz. Het asymmetrisch geplaatste ingangsportaal bestaat uit een gemetselde boog met lage natuurstenen schouders. Een ‘vals’ metselwerk vlak binnen de boog verlevendigt de schaduwwerking en plasticiteit van het geheel. De ingangspartij wordt bekroond met een reeks van verticale natuurstenen pilasters die het gebouw een wonderlijke en bijna exotische uitstraling geven.

Ten tijde van de opdracht aan PEUTZ | architecten in 2009 was de Broederschool nog steeds in gebruik als school, en stond het Broederhuis al meerdere jaren leeg.

BREDE MAATSCHAPPELIJKE VOORZIENING MOLENBERG

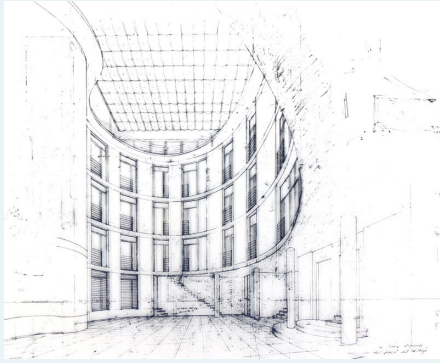
In 2009 krijgen wij de opdracht van de gemeente Heerlen om een Brede Maatschappelijke Voorziening te ontwerpen op de Molenberg. Men had enkele jaren daarvoor het leegstaande Broederhuis aangekocht, het voormalige klooster waar de Broeders sinds de jaren 20 hadden gewoond. Het gebouw had inmiddels de status van

Maatschappelijke organisaties pleiten geregeld voor verbetering van de voorzieningenstructuur in wijken of kernen door middel van Maatschappelijk Vastgoed. Denk aan de brede school, het cultuurhuis, de sociaal-culturele voorziening, extra kindplaatsen voor de kinderopvang of een woon-zorgcomplex. Maatschappelijk Vastgoed zijn dus gebouwen met een publieke functie op het gebied van onderwijs, sport, cultuur, welzijn, maatschappelijke opvang en zorg-medisch. Het is een jong fenomeen waarbij beter gebruik van accommodaties, intensiever ruimtegebruik en meer kruisbestuiving in de dienstverlening aan burgers centraal staat. Uit een verkenning in 2011 naar de omvang ervan, blijkt dat er meer Maatschappelijk Vastgoed in Nederland is dan kantoren en winkels bij elkaar. Er gaat jaarlijks een bedrag van € 14,3 miljard in om, ca. € 2.000 per huishouden. Het totale oppervlak beslaat circa 83,5 miljoen vierkante meter. Ongeveer 70% heeft een onderwijs- of zorgfunctie. Dit alles bewijst de maatschappelijke relevantie van deze voorzieningen.

Rijksmonument bereikt en door de aankoop wenste het gemeentebestuur regie te houden bij het behoud en hergebruik van dit belangrijke monument. Het sprak daarom voor zich dat de nieuwe Brede Maatschappelijke Voorziening voor de Molenberg op deze locatie moest komen.

Het programma van eisen voor de BMV Molenberg vraagt om de volgende voorzieningen:

- Brede School voor de Katholieke Broederschool en de Antroposofische Vrije School
- Sporthal voor de Brede school
- Buurt- en wijkcentrum
- parkeerfaciliteit en kiss & ride zone
- hergebruik van bestaande Broederschool en Broederhuis.

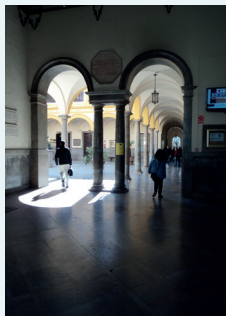

PLEINEN IN GRANADA

Wij maakten jaren geleden een rondreis door Andalusië in het zuiden van het Iberisch schiereiland, op zoek naar de oorsprong van de unieke architectuur in deze afgelegen Spaanse provincie op de grens van Europa en Afrika. Vanaf 700 nC gedurende acht eeuwen overheerst door de Moren die een Islamitische cultuur en architectuur brachten in steden als Córdoba (oude hoofdstad), Sevilla (huidige hoofdstad) en Granada, de zogenaamde Mudejar stijl, vaak met een centrale patio omringd met arcaden en gangen. De Wereldtentoonstelling in Sevilla (1992) was een belangrijke stimulans voor moderne architectuur die door bekende Spaanse architecten als Moneo, Calatrava en Cruz y Ortiz al eerder was geïntroduceerd, echter zonder de eigen wortels uit het oog te verliezen. Een prachtig voorbeeld is het zorgvuldig ontworpen woningenblok in de straat **Doña María Coronel** (1976), een van de eerste en mooiste werken van **Cruz y Ortiz**. De appartementen zijn gegroepeerd rondom een organisch gevormd binnenplaats waar een serene rust heerst. In het dichte stedelijke weefsel opent het pleintje het bouwblok en biedt toegang tot de appartementen, en is vanzelf de ontmoetingsplek voor bewoners. De binnenplaats of patio is een typisch fenomeen in de architectuur van Andalusië. In Granada bezocht ik uiteraard het historische Alhambra (fort) maar ook recente architectuur zoals Zaida Building '**Patio House**'

(Álvaro Siza 2006) en **EL MA**, Historisch Museum van Andalusië (Campo Baeza 2008). In beide eigentijdse gebouwen speelt de patio of binnenplaats op geheel nieuwe wijze een conceptuele en architectonische hoofdrol doordat het de routing door het gebouw met vanzelfsprekendheid ordent. Maar het meest troffen mij de patio's waar ik per toeval wandelend langs een uitloper van het stadscentrum terecht kwam. Een jeugdig pleintje met jongeren in plaats van toeristen, die krioelend een onderdoorgang in en uit liepen. Onweerstaanbaar moest ik er achter aan en kwam in een andere wereld terecht, waar jongeren deuren in en uit liepen en stadsbewoners met zware boodschappentassen overstaken om andere onderdoorgangen te passeren. Ik volgde en kwam in een volgende patio terecht, een stelsel van patio's dat eindigde

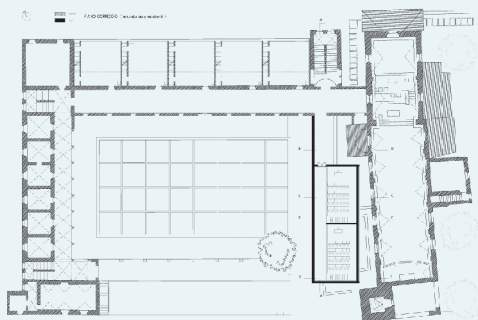

in een sportveld aan de ene en een stadstuin aan de andere kant, om van daaruit weer verder de stad in te gaan. Toen ik ook een deur binnenliep stond ik ineens in een collegezaal waar zojuist nog les was gegeven. Onbewust stond in de **Facultad de Derecho** (Rechten Faculteit) van de Universiteit van Granada, geen elitair universiteitsgebouw voor een bepaalde ‘bovenlaag’ maar een school zonder afgesloten verkeersruimten waar de pleinen en stegen van de stad de gangen van de faculteit vervangen, waar stedelijk weefsel en gebouw letterlijk versmelten. Opeens stond ik in mijn droom, een droom waarin architectuur muren laat vervagen en mensen stimuleert tot leven door ze juist spontaan in contact te

brengen met medemensen, architectuur die onwaarschijnlijke ontmoetingen uitlokt, architectuur die levens verrijkt.

EEN ONTWERP VOOR DE MOLENBERG

In het boek *De aanwezigheid van Architectuur* (Mark Feron, 2013) wordt hergebruik van Erfgoed beschreven als een duurzame manier om architectuur te verrijken. De Zwitserse architect Luigi Snozzi gaat in 1979 in **Monte Carasso** aan het werk, een dorp in Ticino in de vallei van Bellinzona naar Locarno. Hier zal hij ruim dertig jaar werkzaam blijven en het Middeleeuwse klooster behoeven voor sloop en succesvol herbestemmen tot dorps-school en buurtcentrum. Rond het klooster en de oude kerk wordt een dorpscentrum gecreëerd dat later wordt uitgebreid met o.a. een bankgebouw, sporthal en diverse woonhuizen, en inmiddels een internationale architectonische trekker is geworden. Vele beroemde architecten hebben in de afgelopen jaren willen bouwen in Monte Carasso volgens het ‘masterplan’ van Snozzi. Behoud en hergebruik van het kloostercomplex is niet alleen een duurzame ingreep die verspilling voorkomt, maar vooral een chirurgische ingreep die het hart van de dorpsgemeenschap weer gezond maakt. Juist gelaagdheid in tijd, ruimte en functies maakt een gemeenschap leefbaar en vitaal, doordat geworteld zijn nodig is om houvast te ervaren bij alle zogenaamde vooruitgang, en je in staat stelt de juiste keuzes te maken in het leven dat

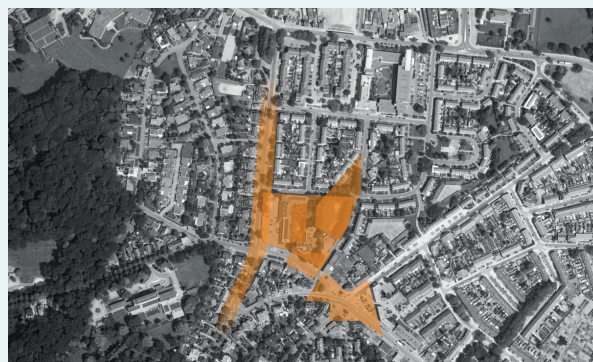
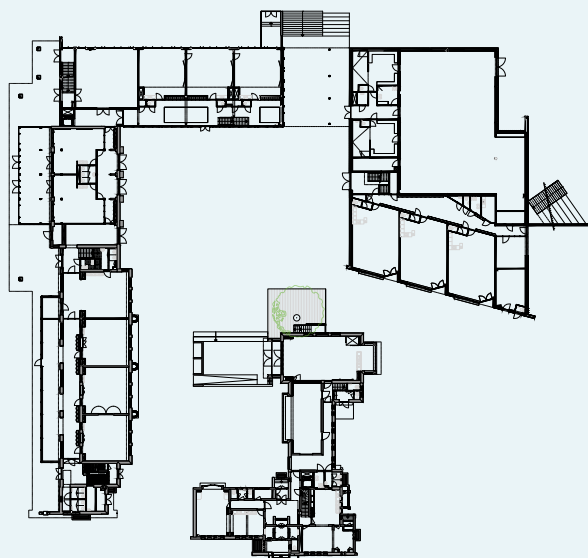
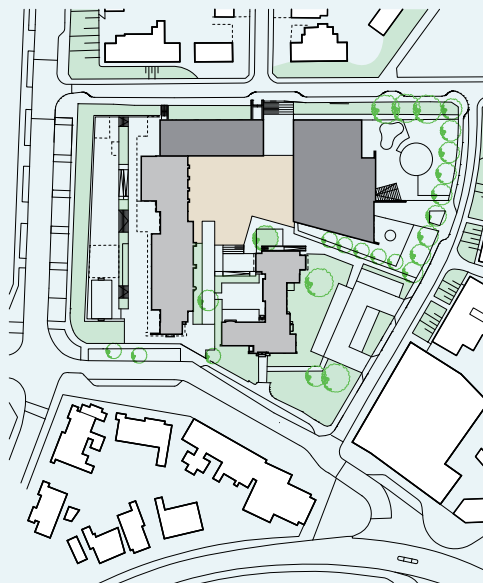

zich aandient. Zonder verleden geen toekomst noemde Frits Peutz dit. Ons ontwerp voor de BMV geeft de bijna 100 jaar oude gebouwen zo veel mogelijk terug aan de Molenberg om zo richting te bieden aan de bewoners van de wijk.

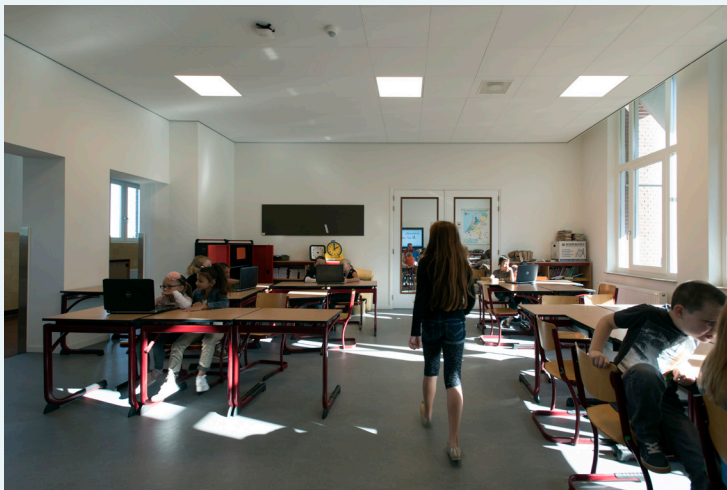
De dorpsschool en buurtcentrum die Snozzi inpast in het klooster, is feitelijk een Brede Maatschappelijke Voorziening 'avant la lettre'. Alle functies rond een klein dorpspleintje maken dat alle generaties zich hier dagelijks ontmoeten. De allerkleinsten gaan er naar school, ouders brengen hun kinderen en lopen even binnen bij vereniging of barretje. De ouderen leggen een kaartje op het terras en kerkgangers komen bij elkaar op het plein. Uitbreidingen zijn terughoudend vormgegeven en dienen vooral als begrenzing van het pleintje. Zoals de patio's in Granada de fysieke grenzen van gebouwen laten vervagen, zo doet het dorpsplein in Monte Carasso hetzelfde. De eerste logische ontwerpkeuze was dan ook het toevoegen van een plein aan het Programma van Eisen, een nieuw plein voor de Molenberg.

OP WEG NAAR EEN BREDE VRJE BROEDERSCHOOL

De nieuwe **Brede School** biedt plaats aan de Broederschool en de Vrije School. Beide scholen hebben acht lokalen en twee resp. drie kleuterlokalen en peuterspeelzaal en een sporthal, waardoor een substantiële uitbreiding nodig was. De latere schoolvleugel was in slechte staat en is gesloopt. Dit maakte het mogelijk een uitbreiding te ontwerpen waar de Vrije School en de Sporthal plaats in krijgen, en zo voldoende volume biedt om samen met de bestaande gebouwen het beoogde plein te begrenzen. Doordat speelplaats en -tuin aan de buitenzijde worden geplaatst, kan het plein als centrale binnenplaats fungeren. Ook krijgt de oude gymzaal eindelijk zijn symmetrische vorm en ontstaat een ensemble dat de lineaire opzet van het oorspronkelijke schoolontwerp van Peutz mogelijk maakt. Het plein wordt zo gedimen-

sioneerend dat de monumentale Kapel, aan de achterzijde van het klooster, óp het plein ligt met de voormalige refter als buurtzaal in het hart van het gebouwensemble. Alle gebouwen hebben de entree aan het centrale plein waardoor de verschillende gebruikers elkaar dagelijks ontmoeten. Drie doorgangen openen het plein naar alle windrichtingen en laten de wijk als het ware door de schoolgebouwen heenlopen tot in het buurtcentrum op het plein. Zo vervagen gebouwgrenzen en brengt het plein iedereen bij elkaar.

De scholen krijgen een lineaire gangenstructuur, een schooltypologie met de beste kans op later hergebruik van het gebouw. Door verbreding van noodzakelijke verkeersruimten tot open verblijfsgebieden ontstaat een multifunctioneel onderwijslandschap geschikt voor modern onderwijs met collectief klassikaal onderricht en groeps- en individueel werken in verwerkingszones. Deze verkeerszones lopen naadloos door van Broederschool naar Vrije School en de incurante ruimten als speellokaal en Grote Zaal liggen in de oksel boven elkaar en stimuleren zo dubbelgebruik door beide scholen.

HET KLOOSTER ZET NA 100 JAAR DE DEUREN OPEN

Het Broederklooster was niet toegankelijk voor leken, zelfs niet voor de latere schooldirecteur, die de post 's morgens via een open raampje aangereikt kreeg. In de entreehal was een publiek voorportaal vanwaar een

bezoeker links en rechts twee spreekkamers kon betreden. De geestelijke kwam via een besloten gang het kamertje binnen waardoor de 'buitenwereld' letterlijk buiten de deur werd gehouden. De nieuwe centrale positie op het plein die het achterhuis nu inneemt maakt het mogelijk om radicaal 'de deuren open te zetten'. Een nieuw entreebordes van gezaagde Kunradersteen sluit naadloos aan bij de voormalige refterzalen waar nu het buurtcentrum en het publieke plein in elkaar overvloeien. Het monumentale klooster krijgt zo een volledig nieuw perspectief, de gesloten achterkant wordt een gastvrije voorkant.

ARCHITECTUUR NAAST MONUMENTALE BAKSTENEN

Hoe ontwerp je na bijna honderd jaar de uitbreiding van een monumentaal complex? Beide monumentale gebouwen kennen een eigen architectuurtaal waarbij met name de Broederschool ook nog grote verschillen kent tussen voor- en achtergevel. Verticale en horizontale accenten, plastisch metselwerk met stevig natuurstenen vlakken en details maken het niet eenduidig om letterlijk te refereren aan de monumenten. Zoals Snozzi in Monte Carasso kiest voor een neutrale taal voor de uitbreidingen zo bedient ook de architectuur van het nieuwe gebouwensemble zich vooral van een 'stedenbouwkundige taal' die het nieuwe plein begrenst en als een min of meer neutraal decor de gerestaureerde monumenten laat stralen. Inspiratie komt echter ontegenzeggelijk voort uit

enkele unieke karakteristieken van de monumenten, de stevige verticale pilasters boven de entreepartij in het klooster en de lange doorlopende lage goot van de school. Ook de kleurstelling van lichte plint van kunradersteen met donker metselwerk is doorontwikkeld in de nieuwe architectuur.

De uitbreidingen zijn vormgegeven als volledig glazen volumes waardoor daglicht zoveel mogelijk kunstlicht in de scholen vervangt. Dit draagt bij aan een gevoel van welzijn en verhoogt de concentratie van schoolkinderen. Het interieur is licht en neutraal en alleen de inbouw-elementen van bamboehout vormen een warm accent en verbinden het kleurenpalet met de donkerbruine baksteen van de monumenten. De gevels zijn opgebouwd uit aluminium puien met verdiepingshoge kantelramen waardoor de gebruiker het gevoel behoudt zelf het binnenklimaat te beheersen. De verticale lijnvoering van de puien is geaccentueerd met opgedikte ribben die verwijzen naar de pilasters van het Broedershuis. Deze verticale ribben zijn zodanig gepositioneerd dat weer een ‘omkering’ van verticaal naar horizontaal ontstaat en de volumes als omarming van het plein vooral het stedenbouwkundige gebaar versterken. Omdat deze schoepen ter plaatse van de verdiepingsvloer zijn onderbroken, ontstaat ter hoogte van de karakteristieke lange goot van de Broederschool een nieuwe lange horizontale lijn. Zo spelen de twee meest karakteristieke elementen uit de monumenten, pilasters en goot, op een subtiele wijze de hoofdrol in de nieuwe architectuur.

Enkele gesloten vlakken, o.a. gymzaal en kleedlokalen, vormen een basement voor de bovenste helft van de doorlopende horizontale bouwmassa. Daarom worden zij als ‘plint’ gedefinieerd en bekleed met grote keramiek blokken die in lichte kleur en textuur verwijzen naar de kunradersteen plinten.

De twee kopgevels ter plaatse van de aanhechting met de Broederschool en ter plaatse van de kleuterschool nabij

de kapel, zijn als gevel gedefinieerd. Hier worden de keramische elementen in een donkerbruine kleur toegepast zodat zij verwijzen naar de bakstenen gevels van de monumenten.

Materialen in gebouwen en terreininrichting zijn zoveel als mogelijk toegepast in hun natuurlijke kleur en textuur. Hierdoor begrijpt het lerende kind zijn dagelijkse omgeving en wordt niet alleen een intellectuele maar ook een, voor die leeftijden belangrijke, zintuigelijke stimulans gegeven. Wij noemen dit de tactiele leeromgeving (zie *De aanwezigheid van Architectuur*).

Verdere beschrijving van gebouwen en terrein blijven hier nu achterwege. We hebben vooral de beweegredenen achter de ontwerpkeuzes willen toelichten. Zoals in mijn droom hoop ik dat de Brede maatschappelijke Voorziening Molenberg zal uitnodigen tot bezoek en ontmoeting, en tot verbinding van verschillende generaties in de Molenberg. Hierbij kan iedere generatie zijn eigen ervaring opdoen, verdiepen en hopelijk delen met andere ervaringen. Zo zal de gelaagdheid in tijd, ruimte en functie van dit gebouwensemble ook hier weer de vitaliteit van de wijk Molenberg versterken. En daar is het met Maatschappelijk Vastgoed uiteindelijk allemaal om te doen.

Wij danken iedereen voor de intensieve maar inspirerende samenwerking gedurende de afgelopen jaren.

BRONNEN

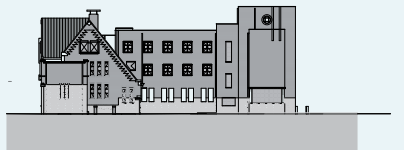
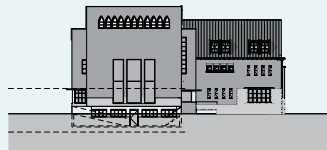
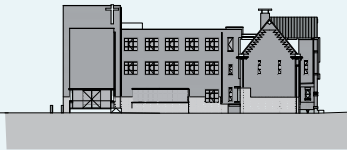
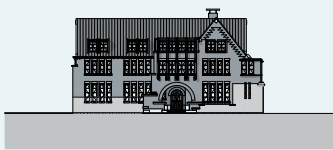
Heerlen, *Architectuur en stedenbouw 1850-1940*, Joosje van Geest (ISBN 9040088489)

Architectuur uit de 20e eeuw in Limburg 1900-1985, M.J.R. Habets (ISBN 907039620)

F.P.J. Peutz *architekt 1916-1966*, Arets, van den Bergh, Graatsma (ISBN 9090002480)

F.P.J. Peutz, *Romantische Rationalist*, Rosa Visser-Zaccagnini (ISBN 9789076643656)

Interview Jan Peutz, Mark Feron in opdracht van Vitruvianum (2011)
De aanwezigheid van Architectuur, Mark Feron (ISBN 9789462080454)

PROJECTGEGEVENS

OPDRACHTGEVER

Gemeente Heerlen

GEBRUIKERS

Stichting Innovo / Broederschool – Bert Nelissen, Herman Noppers, Jan Nauts

Stichting Pallas / Vrije School Helianthus – Allert de Geus, Maud Nolet, Hans Passenier

Stichting Istia / Kindcentrum Het Rozenpoortje – Constant Boogert, Ingrid Smeets

Stichting Peuterspeelzaalwerk Heerlen / Peuterspeelzaal 't Meuleke – Ingrid van den Bunder

Stichting Buurtbeheer Molenberg – Frank Peters, Hub Siemers, Finy Kockelkorn

ONTWERP STEDENBOUW, ARCHITECTUUR EN TERREINPLAN

PEUTZ|architecten – Mark Feron, Dorine Bloem, Jeroen Roumen, Floris Coolen

RESTAURATIE

PEUTZ|architecten – Mark Feron, Theo Ronden, Jan Peutz

BOUWDIRECTIE

Conforza – Marcel Koevoets

Bremen Bouwadviseurs – Peter Palmen

ADVISEURS

Palte – Math Feijen

K+ adviseurs – Jac Pepels, Walter Leurs, Paul Fijten

Kragten – Peter Venbruex, Onno Staal

BOUW

LAUDY Bouw & Ontwikkeling – Francis Delissen, Paul Hochstenbach, Roger Niessen

Mourik Limburg – Richard Willemsen, Raymond Toonen

FOTOGRAFIE

Klaus Tummers, Mark Feron

PEUTZ|architecten is het Kenniscentrum voor Erfgoed en Transformaties van ARCHITECTENZAAK b.v.

